

Umíráme. Avšak dříve, než vymřeme, vykopeme si hrob¹

Luboš Smrčka

Dying out while digging our own grave

Abstract: The fact that recent demographic data have been pointing to gradual but consistent dying out of Europe has become the key point of strong philosophical, political and other clashes in the last years. Most discussions focus especially on the issues related to the causes of this situation, thus rather omitting the real consequences on everyday lives of Europeans in the upcoming decades. Namely the economic and sociological impacts.

The structure of population change in terms of nationality is the second important process in today's Europe: The majority population comprising original nationalities on whose basis the state composition of Europe had been formed is gradually losing its dominance. Conversely, immigrants (particularly Muslims) and their children are gaining more and more influence on the structure of society.

Various kinds of economic pressure are related to these processes, which in the future will inevitably grow into the shape of events completely changing the society and its economic system. I assume that in order to maintain its economic power, traditional European population will go through a process, during which some usual democratic principles and traditions will be put aside, for example the attitude towards the right to vote will change.

That is because despite many complications, traditional European society will behave quite economically by keeping its political power as a guarantee of its economic power, and particularly as a guarantee that the standards of living and thus the possibility of satisfying one's needs – manifesting itself through life style, among other things – will be preserved.

Keywords: demography, democracy, European society, Islam, Christian tradition, birth rate, total fertility rate.

Úvod

Evropa vymírá. Vymírá v tom smyslu, že porodnost je hluboko pod hranicí prosté reprodukce, tedy pod počtem 2,1 dítěte na jednu ženu². Tuto skutečnost víme dlouho a s jistotou nonšalantností hodnou evropských intelektuálů ji označujeme za „demografickou sebevraždu“. Je pochopitelné, že tento jev fascinuje myslitele konzervativní, ultrakonzervativní a stejně tak liberály nebo levicově založené komentátory. Konečně bylo nalezeno kolbiště, kde se lze pobít až do posledního argumentu, jakýsi ideologický Mortal Kombat³. Avšak nehleď na vášnivé boje a přestřelky, na surové výpady a vzájemné osočování vlastně všichni, bez rozdílu politického vyznání, sledujeme naše umírání strnule jako oběť hada, která zkameněle čeká na svůj neodvratný osud. Mudrujeme, očekávajíc tupě a hloupě konec.

Věc je nahlížena – bez urážky – v podstatě jako vysoce sofistikovaná intelektuální hra, kde se hledá příčina „skonu“. Asi jako když doktor House pátrá po zapeklité a skryté diagnóze svých pacientů. Konzervativci urážejí socialisty či liberály s tím, že právě socialismus a liberalismus vedly k devalvaci tradičních hodnot a k rozpadu rodiny, ke zničení řádu, na kterém stála naše civilizace – avšak aniž by byl vybudován řád nový. Zpátky jim létají obvinění z „klerofašismu“ a výzvy, ať zpytují svědomí a přiznají všechny hříchy od upalování čarodějnic, náboženských válek až po prznění chlapečků v katolických školách. Vedou se vášnivé spory o svazky homosexuálů, jako by homosexuálové mohli za to, že heterosexuálové neplodí novou

populaci. Muži (a samozřejmě také ženy) myšlenek a smělých ideových konstrukcí vybíjejí své nesporné intelektuální kvality na tom, aby pochopili, proč odmítá Evropa souložit za účelem plození potomstva a oddává se raději hédonistickému navlékání prezervativů či požívání antikoncepce. Katolická církev soustavně apeluje a dokonce se spojuje se sekulárně zaměřenými konzervativci ve výzvách po znovunalezení „mravního vědomí zakotveného v absolutních hodnotách“.

Vrcholem bezmoci je, když se tématu chopí mainstreamová nebo nedej bože rovnou bulvární média a se vši svou směšnou objektivitou a vlezlostí popisují, že „již brzy bude Evropa muslimská“ a že „demografický bod smrti byl překročen“. Nejde o to, že by dost možná nešlo o pravdivé výroky – fascinující je, že jsou přijímány jako fakt, který v principu nikoho nějak dramaticky nevzrušuje.

Zvláště zábavné na těchto těžkých bitvách, kde nejvyšší sečtěllost a extrémní inteligence, popřípadě touha po absolutně skandálním titulu soupeří o to, kdo lépe popíše umírání naší civilizace, jsou jejich marnost a utkvělost. Potíž intelektuála je, že vlastní smrt chápe právě jako filosofický a existenciální problém, se kterým je potřeba se myšlenkově vyrovnat. Problém hlupáka je, že je schopen údivu, nikoliv však pochopení a reakce. Proto je vymírání Evropy popisováno jako otázka v podstatě ideologická a myšlenková. Někdy ve formě vysoce sofistikované, jindy jako primitivní konstatování. Nemohu si však pomoci, abych alespoň nesměle nezvolal – a **není tento problém v podstatě problémem ekonomickým?**

Konzervativní kritika společnosti

Ač se považují za liberála, nepochybuji ani v nejmenším o tom, že nynější vymírání Evropy je opravdu výsledkem relativizace hodnot židovsko-křesťanské tradice. Vzpouira člověka proti přírodě zašla velmi, velmi daleko, a co hůře, člověk uvěřil, že může přírodní zákony změnit. Je to stejný omyl, jaký podstoupili socialisté vedení Karlem Marxem a poté Leninovi bolševici, když si usmysleli změnit ekonomické danosti. Formálně, dočasně a regionálně zvítězili, avšak uspořádání hospodářského světa a ekonomická podstata lidské bytosti působily společně dál, působily tak dlouho a usilovně, až zničily jejich systém. Člověk, jehož údělem v socialismu mělo být pracovat pro společnost a své soudruhy, nepracoval, nebo alespoň nepracoval tak výkonně a dobře jako člověk v klasické kapitalistické společnosti. Nehledě na fakt, že ten se – v souladu s Adamem Smithem – do dělby práce zapojoval jen a jen proto, aby mohl ukojit své potřeby [Smith (1776) 2001]. Sobectví je silnější než obětování se pro ostatní, přinejmenším je výkonnější a vytrvalejší. Toto poučení je třeba si zapamatovat – bude se nám později výrazně hodit.

Pohledme ale na život běžného savce. Nemusíme ho brát hned jako předka, řekněme, že je alespoň naším příbuzným – ať se vyhneme diskusím o Stvořiteli. Jeho životní rytmus končí dosti často v době, kdy je ještě schopen dalšího života, ale již není klíčový pro svoji smečku, není dostatečně výkonný. Splnění reprodukční povinnosti k zachování rodu a druhu je v přírodě bráno jako signál k úmrtí. Příroda je extrémně pragmatická – nová generace je zplozena a dorostla věku, kdy může zahájit vlastní reprodukci. V té chvíli je udržování odcházející generace při životě pouze plýtváním zdroji. Potrava je málokdy takový přebytek, aby bylo možné živit starší generaci, a příroda má řadu metod, jak to dát najevo dostatečně důrazně. Od faktu, že šelmy netrpí touhou po křehkém mase, ale je pro ně nejpohodlnější lovit starší kusy, kterým již chybí rychlost i hbitost⁴, až po období sucha, které prověří populaci a „vyřadí“ ty, kteří již nemají dostatečnou výkonnost. Člověk v posledních stoletích dokázal tento systém zdánlivě přemoci a zcela zjevně přinejmenším změnit. Náš věk dožití se posunul daleko za hranici věku reprodukce – kdybychom byli dbalí přírodních zákonů, pak zhruba ve 45 až padesáti letech přichází čas zemřít.

Z vnějšího pohledu tedy můžeme říci, že se nám podařilo vyřešit otázku „sucha“. V podstatě jsme vymazali, myšleno samozřejmě ve vyspělém světě, z našeho slovníku takové věci jako epidemie nebo pandemie. Pokrok lékařství dal zapomenout na vlny moru a dalších nemocí, které relativně pravidelně likvidovaly značnou část obyvatelstva až do sedmáctého či mnohde i osmáctého století. Ostatně ničivá pandemie chřipky přišla ještě po první světové válce a ve vysílené populaci zanechala zřejmě více mrtvých než samotné boje. Dvacáté století bylo zatím také posledním obdobím tak rozsáhlých válek, které výrazně měnily populační vývoj. Když se objevil virus HIV a nemoc AIDS, řada filosofů a myslitelů začala mluvit o nové formě epidemie, která zastoupí svou ničivostí mor a války. Toto nebezpečí lidstvo zvládlo a zdálo se, že příroda již nemá ve svém arsenálu nic, co by dokázalo člověka zastavit.

Lidská civilizace vytvořila postupně také vlastní model přírodního a sociálního chování, kde existují složité vazby mezi majetkem nahromaděným v dřívějším věku, zkušeností, která

má u člověka podstatně jinou váhu než u zvířat, obvykle do poměrně vysokého věku přetrvávající intelektuální schopnosti a na druhé straně nižší fyzickou silou i klesající okamžitou myšlenkovou výkonností. Výsledkem je cosi, co jsme již zmínili – zatímco příroda považuje stáří za zbytečný luxus a pro živočišný druh neúčinný stav, v lidské smečce si stáří vydoblo specifické postavení hodné úcty a ochrany. Zdá se, že stáří si ceníme tím více, jak ztrácíme v průběhu dějin víru. Víra, zvláště víra v existenci Boha, vždy člověka smiřuje se smrtí – alespoň v té míře, v jaké člověk takového smíření vůbec schopen je. Život bez víry ale nutně vede k většímu strachu ze smrti, pak jsou ale hodni obdivu ti, kdo smrti nejdéle vzdorují, tedy staří⁶. Není divu, že komunistická propaganda v Sovětském svazu věnovala nemalý prostor tvrzení, že v různých oblastech tehdejšího komunistického světa žijí lidé extrémně dlouho⁷ – byl to jakýsi příslib toho, že programové bezvěrectví dokáže smrt alespoň oddálit, když již ne překonat. Naše určitá fascinace stářím je však samozřejmě pouze jednou (a to ještě tou méně podstatnou) stranou demografické pastí⁸.

Můžeme nekonečně dlouho spekulovat nad tím, jak se rovnováha mezi mládím a stářím v lidské společnosti měnila v dějinách a jak dospěla k nynější podobě, která již rovnováhou – zdá se – není. Mnoha lidem právě toto přemýšlení může dávat značné uspokojení a nesporně je vysoce příjemně masochistické tento problém zkoumat a přebírat z různých stran. Jde však o pouhý hlavolam, nejdábelštější vynález člověka – totiž o zkoušku intelektu a jeho schopnosti pojmout do svých konstrukcí veškerou složitost daného problému. Hlavolam je nicméně konečný. Jeho vyřešení přinese uspokojení, jinak je ale neúčinný, v podstatě zbytečný. Tím chci říci, že konzervativní myslitelé, kteří snášejí desítky a stovky důkazů o tom, že relativizace starých hodnot vedla k současnému stavu „konce civilizace“, provozují v podstatě to stejné, jako ona civilizace, kterou považují za ztracenou nebo Bohem ztracenou.

Předvedme si to na příkladu. George Weigel z Centra pro etiku a veřejnou politiku ve Washingtonu D. C. mluví o „dvojí kulturní válce v Evropě“⁹ a nezbyvá, než smeknout nad jeho schopností analýzy: „*Navíc jde evropská, duši ochromující skepse, ruku v ruce s tím, co Allan Bloom¹⁰ kdysi nazval „šarmantním nihilismem“ – nihilismem, který ve své lhostejnosti ke všemu, co přesahuje vlastní panovačné já, přispívá k neochotě evropského kontinentu vytvářet budoucnost plozením příštích generací.*“ A dále Weigel píše: „*Jenže právě tato radikální osobní autonomie dovedla Evropu k prudkému demografickému poklesu: právě pro tuto radikální osobní autonomii začala Evropa podceňovat své vlastní civilizační výdobytky, začala vidět ve své historii jen represí a netolerantnost; a právě tato radikální osobní autonomie podporuje politickou korektnost a její ničující dopady na evropskou schopnost hájit se proti vnitřní islámské agresi.*“ [Weigel (2006) 2006] Jistě, slyšíme zde onen děj a křik konzervativních – především katolických – kruhů, které v úbytku původního obyvatelstva starého kontinentu vidí v podstatě vyklizení pozic novým nájezdníkům, primárně arabského původu a islámského vyznání. Nelze samozřejmě zavřít oči před pravdou, že Západ reálně přestává být Západem a jistě není náhodou, že Španělsko, od jehož reconquisty¹¹ uplynulo chabých 500 let, se stalo 11. března 2004 vedle Spojených států nejdrtivěji zasaženým cílem agrese islámských teroristů¹². Jestliže ale všechno toto doložíme, vyargumentujeme a třeba i někoho o této pravdě přesvědčíme, jakou hodnotu takové

vítězství intelektu vlastně má? Velmi, velmi pofiderní. Proto jsou evropští intelektuálové, přes veškerou hektičnost, s jakou křičí do světa varování před koncem naší civilizace a jejím pohlcením islámským světem či zánikem prostřednictvím „demografické sebevraždy“, sice velmi myšlenkově zábavní, reálně ale – chtělo by se až říci – zbyteční.

Rád tuto část problematiky demografické tragédie Evropy přenechám právě oněm myslitelům, kteří se s takovou oblibou probírají tím, že invaze islamistů již začala a jedinou otázkou současnosti je, jak krvavé nebo poklidné bude převzetí území starého kontinentu do jejich svrchované moci.

Pojďme se ale podívat na jiný aspekt problému. Je reálnější, skutečnější a možná na první pohled méně efektivní než hádka o to, kdy bude katedrála Notre Damme přestavěna na mešitu a kdy místo zvoníka začne z jejich věží hlaholit muezzin.

Druhá reconquista

To, co nazýváme „demografickou sebevraždou“, je totiž primárně a především ekonomickým problémem. Nikoliv ale v tom, že by sklon evropských národů ukončit svou existenci nízkou porodností byl výsledkem ekonomických potíží, to v žádném případě. Ekonomickým problémem jsou dopady postupného vymírání. Proč však hovořit o ekonomických potížích ve chvíli, kdy je nám věštěn „osud strašlivější nežli smrt“, totiž pohlcení jinou kulturou? Není snad uvažování o tom, jakými hospodářskými problémy projdeme nepatřičně v okamžiku, kdy zanikneme jako entita a společnost?

Především si řekněme, že i kdybychom byli pohlceni islámským světem, velmi pravděpodobně by to neznamenalo „konec“ v tom smyslu, v jakém si ho představujeme. Převzetí moci nad určitým územím není „konec věků“. Většina Evropanů zamilovaných do římských dějin (aniž o té lásce vědí) předpokládá, že příchod „barbarů“ do Říma znamenal vypalování, znásilňování a v podstatě vyvraždění populace. To je absolutně mylný dojem. Pád Římského císařství (Západořímské říše) roku 476 byl velmi pravděpodobně pro většinu Římanů v podstatě požehnáním a vysvobozením z hrůzných třech stovek let naprostého šílenství, občanských válek, neustálých převratů, nejneuvěřitelnějších zvěstev, inflace, která mnohdy přecházela v hyperinflaci a prakticky neustále rostoucího zdanění. Převzetí vlády Germány nesporně nebylo ani ve zlomku tak krvavé, jako drtivá většina z toho, co předtím předváděli vládci Říma. Dobyvatelé byli v podstatě vítáni jako osvoboditelé¹⁴ [Bartlett 1998].

Než učiníme závěry o konci evropské civilizace, podívejme se poněkud důkladněji na ony dva souběžné děje. Prvním z nich je demografická neschopnost Evropy a druhou imigrace spojená s větší plodností islámského obyvatelstva kontinentu.

Dovolím si vyslovit dosti odvážnou tezi – islámská tsunami se neuskuteční, na to ještě není evropská společnost dostatečně zlenivělá. I když s konzervativci do značné míry sdílím přesvědčení, že do současné situace poklesu tradiční evropské populace jsme se dostali tím, že jsme zapomněli na vlastní tradice a civilizační původ, svým relativismem a oním „šarmančním nihilismem“, o kterém již byla řeč, stejně mě neděsí představa, že budeme převálcováni dynamickou arabskou populací. Tím nepopírám mnohá objektivní nebo alespoň poměrně objektivně předpovídaná čísla. Je nesporně faktem, že pokud nedojde ke změnám a to velmi rozsáhlým,

pak v řadě zemí (například ve Francii a v Nizozemí), dosáhne během několika málo desítek let muslimská populace podobného počtu, jako populace tradiční. Průměrná porodnost ve Francii byla v roce 2005 na úrovni 1,8 dítěte na jednu ženu v plodném věku, v roce 2008 vzrostl tento údaj na evropskou špičku – 2,0 dítěte. Toto třetí nejvyšší číslo v Evropě (po Irsku a Islandu) je ale (podle odhadů, seriózní statistiky neexistují) dáno vysokou porodností u arabské populace, která dosahuje pravděpodobně až asi 8 dětí na jednu ženu. „Tradiční“ Francouzi na tom mají pramalou zásluhu.

Avšak jsou zde některé příznaky změny. I když nám možná chybí společenský pud sebezáchovy a Evropská unie dostává znaky federace potlačující národní státy, i když jsme zlenivěli a boj o život a přežití druhu nám skoro nic neříká, neztrácíme dvě základní vlastnosti. Tou první je nacionální vědomí. Tato brzda vyvolá k moci nové politické síly, které – nyní se z nutnosti dopustím „politicky nekorektních“ výrazů, neboť jiné nejsou k dispozici – vytvoří tlak na imigranty první, druhé i třetí generace a buď je donutí k asimilaci včetně „přísahy“ věrnosti „bílé“ tradici Evropy, nebo k reemigraci zpět do svých původních oblastí. Nepochybujeme o tom, že Evropa v sobě tváří tvář možnosti, že cizorodý prvek importovaný z jiných kontinentů převezme reálnou moc, vybudí dostatečně tvrdý a třeba i segregáční mechanismus [Falaci 2002]. Tento proces proběhne bez nejmenší pochyby a zřejmě jsme již nyní svědky toho, že vidíme jeho první náznaky. Víra v možnou existenci multikulturní společnosti uvádá a stává se menšinovým náboženstvím, jakousi sektou bez Boha a etické katarze. Evropská „bílá“ většina je nesporně přesvědčena, že integrace „exotických“ cizinců je možná v jednotlivých případech, nikoliv v masovém měřítku – relativně časté demonstrace proti segregaci a za multikulturnost jsou jistě projevem přání části společnosti, ale v žádném případě nejde o většinu. Většinový je jiný pocit: „Ať si tady žijí, ale ať dají pokoj a žijí jako my“. Ten je novou mantrou nižších i středních vrstev „bílé“ Evropy. Černý nebo arabský soused, který přijal stejné hodnoty, jako mám já sám, ten nevadí – neboť Evropa není v principu rasistická, alespoň nikoliv v onom biologickém smyslu slova. Ale vadí ti „křiklouni z předměstí“, které je „třeba srovnat“, protože si „jinak budou pořád více vyskakovat“. Jde jenom o to, zda tento společenský proces pomalu bublající a přerůstající do rasové (či spíše kulturní) nenávisti dokážou demokratičtí politici zvládnout a usměrnit do relativně přijatelných mezí [Spengler 1991, Buchanan 2002]. Není to nic, na co bychom měli být hrdí, ale Evropané si udrží kontrolu nad svými státy třeba i za cenu značného omezení lidských práv a svobod pro rozsáhlé skupiny obyvatel západních zemí a popření levicově liberálních představ o integraci. Jestliže to nezvládnou nynější politické reprezentace, budou vyměněny.

Druhou možností totiž je, v případě, že se nynější politické špičky ukážou jako nepoužitelné, že se přání „bílé většiny“ projeví změnou mocenských reprezentací s daleko dramatičtějšími projevy. Pokud si připomeneme představu, že o islamizaci Evropy je již rozhodnuto a jde jenom o to, jak krvavě dojde k předání reálné politické a ekonomické moci, pak proti tomu stavím jinou tezi: O „reconquistě“ Západu je rozhodnuto, jde pouze o to, nakolik proběhne „poevropštění Evropy“ krvavě.

Je to ekonomický problém

Z čeho ale pramení přesvědčení, že se „rasové“ mocenské poměry nezmění? Je celá řada důvodů, proč „bílá“ Evropa nepřipustí předání moci přistěhovalcům. Tím hlavním a nejsilnějším bude obava ze ztráty ekonomických výhod a ekonomické moci. Když jsme se zmínili o konci Říma, hlavní potíž císařství byla v tom, že římská vláda byla po dlouhá staletí špatná, přičemž slovo špatná není dostatečné. Na konci pátého století to již hospodářsky v podstatě horší být nemohlo a jakýkoliv pořádek – třebaš ne latinský, ale germánský, byl pořád lepší než anarchie císařství. Evropané ale stojí před diametrálně jinou volbou. Jestliže nechají v běhu nyní existující děje, pak vyklidí prostor, ve kterém nyní žijí, nejen v biologickém smyslu slova, tedy, že přestanou být většinou rasou, vyklidí prostor nejen politicky, totiž, že ztratí možnost kontrolovat zákonodárnou, výkonnou i soudní moc a podrobí se jiným kulturním i náboženským zvyklostem, ale především v důsledku přijdou o svoji moc ekonomickou, o svoji možnost uspokojovat v nejvyšší dosud poznané míře své potřeby a přání [Landes 1999].

Na první pohled se zdá, že jsme k tomu připraveni – když nejostudnější výsledky úhrnné plodnosti vykazují státy jako Ukrajina, Bělorusko, Česká republika, Slovensko, Polsko, Řecko, Litva, Rumunsko, Maďarsko, Portugalsko, Malta nebo Bulharsko, kde ani v jedné z těchto zemí nedosáhl v roce 2008 tento ukazatel hodnoty vyšší než 1,5 dítěte na ženu v plodném věku. Všimněme si však, že jsou to země s nízkým podílem imigrace na celkovém obyvatelstvu. Opačný konec žebříčku tvoří Island, a Irsko, kde má vysoká porodnost svoje tradice. A pak je zde Francie, Norsko, Dánsko, Nizozemí, Finsko, Švédsko, Lucembursko a Velká Británie s úhrnnou plodností mezi 1,8 až 2,0 dítěte na matku v plodném věku [ČSÚ 2009]. Tedy státy s naopak vysokým podílem imigrantů.

Podobně, jako se Evropané vzdali potomstva, vzdali by se pravděpodobně i své kultury a možná i politické moci – jako to učinili unavení Římané tváří tvář Germánům. Nevzdají se ale své ekonomické moci a nadvlády. Jelikož ta je ale nekonečně úzce spjata s udržením moci politické, nenechají se Evropané připravit ani o moc politickou. V tom je rozdíl mezi současnou Evropou a starým Římem – Germáni přinášeli řád a stabilitu, tedy prostor pro možnost dalšího ekonomického růstu. Případná ztráta kontroly moci u Evropanů nemůže být pro ně samotné ekonomicky přínosná. K odporu proti „islamizaci“ se evropská většina nepřidá proto, že by si neuměla představit mešity místo kostelů, ale protože bude případnou ztrátu kontroly považovat za ohrožení vlastních ekonomických zájmů.

Jak známo, systémy však nacházejí rovnováhu bez ohledu na přání jednotlivých součástí oněch systémů, proto by bylo biologické a přirozené, kdyby bylo obyvatelstvo ubývající na „tradiční“ straně doplněno a vyváženo obyvatelstvem imigrovaným, ať již novou imigrací nebo dynamicky se množící druhou a třetí generací. Následující převzetí politické moci by pak bylo nevyhnutelné – jestliže budou dodrženy demokratické principy a z imigrantů se postupně stanou občané jejich hostitelské země, pak je převzetí politické moci „novými Evropany“ logickým důsledkem imigrace. Pouze pro ilustraci: nedojde-li k zásadním změnám v porodnosti, pak v nejbližších ani ne dvaceti letech přijde například Belgie o deset procent obyvatel a během padesáti let poklesne počet obyvatel na asi

60 procent současného stavu – a to přes fakt, že od roku 1995 do roku 2005 se úhrnná plodnost v této zemi alespoň zvýšila z 1,6 dítěte na 1,8 dítěte na jednu ženu. Podobně či ještě hůře dopadnou Německo a Rakousko, kde je aktuální míra úhrnné plodnosti 1,4 dítěte na ženu v plodném věku (2008). Osud střední Evropy je podobný. Dokonce i katolické státy jako Španělsko, Itálie, Polsko a Portugalsko nebudou ušetřeny,¹⁵ ba právě naopak [ČSÚ 2009].

Fakt, že v současnosti ještě stále ve většině států Evropské unie alespoň mírně převyšuje porodnost (počet nově narozených dětí v daném roce) úmrtnost (počet zemřelých v daném roce), má jednoduché vysvětlení – není to množstvím nových dětí, ale především nízkou úmrtností. Pořád ještě se projevuje poměrně razantní zvýšení průměrného věku dožití v posledních letech, a jak do vysokého věku dorůstají silné ročníky minulosti, stále ještě relativně málo lidí umírá. Až však tyto opravdu silné ročníky věkově „dorazí“ na hranu průměrného věku dožití, v té chvíli se vývoj obrátí a zvýšená úmrtnost převyší nízkou porodnost. Již na počátku tohoto tisíciletí mělo Německo, Španělsko, Portugalsko a Řecko více lidí ve věkové skupině nad 65 let než ve skupině do 15 let. Do roku 2025 má v porovnání se začátkem tisíciletí poklesnout počet pracovních sil o sedm procent, ale počet lidí nad 65 let vzroste o padesát procent. A to všechno i se započtením imigrace na současné úrovni a s tím, jak se právě tito imigranti usilovně snaží o udržení porodnosti.

Již jsme zmínili, že pokud Evropané nebudou chtít přijít o politickou moc a následně o ekonomickou moc a své bohatství, budou muset buď donutit stávající politiky k řešení, jaká jsou nyní nepředstavitelná, nebo zvolí novou generaci a sortu politiků, jejichž rozhodujícím programem bude „čistota“ nebo alespoň „reintegrace“ Evropy. Necítím se nijak povolán k tomu, abych spekuloval o postupech a metodách, jaké budou k udržení politické a ekonomické moci použity. Z ekonomického hlediska je ale nesporné, že „současná“ Evropa učiní nakonec naprosté maximum k tomu, aby zůstala „současnou“ Evropou.

To však bude v obou případech znamenat, že demografická mezera, kterou dosud alespoň částečně vyplňovali imigranti a jejich potomci, zůstane otevřená a neobsazená, nebo přinejmenším přestane být dále obsazována dalšími imigranty. Zde jsme u onoho opravdového problému ekonomického typu – jestliže vezmeme jako vysoce pravděpodobný fakt, že Evropané se nevzdají dobrovolně svého životního prostoru, neboť by to znamenalo jejich nejprve politické a pak ekonomické oslabení, pak ale bude náš kontinent čelit výzvě jiné – jak si udržet schopnost produkovat a vyrábět, když budou zoufale chybět pracovní síly. Jak již bylo řečeno, tento problém se objeví v každém případě – tedy i pokud tiše přijmeme fakt, že Západ se stane muslimským nebo alespoň do značné míry muslimským. Pokud se ale „bílá“ Evropa rozhodne bojovat o svoji nadvládu, celý problém se přiměřeně zvýrazní a nedostatek „lidských zdrojů“ ještě drasticky vzroste. Pokud totiž nepřistoupí Evropané na to, že svůj problém s poklesem počtu obyvatel vyřeší biologicky, tedy velmi rychlým návratem k větším rodinám, pak jakékoliv jiné řešení bude pouze dalším zásahem do „přírodního“ děje, kde systém hledá rovnováhu. Zastavení imigrace a ještě více nucená reemigrace jsou ale v každém případě především další destabilizací demografické

rovnováhy. A demografická rovnováha je primárně ekonomická kategorie.

Co se totiž stane s ekonomikou, když Evropa zastaví imigraci nebo dokonce, což je politicky pravděpodobnější, donutí část stávajícího obyvatelstva k reemigraci do původní vlasti? Teoreticky by taková situace měla mít pozitivní řešení, tedy vést k dynamickému zvýšení produktivity práce, k zavedení nových strojů i technologií a k silné investiční aktivitě. Má ale i destruktivní variantu exitu. Tou je dlouhodobá stagnace či recese. Počet obyvatel, věkové složení obyvatel a další demografické veličiny se stávají stále více klíčovými ekonomickými parametry. A všechny tyto parametry budou v Evropě v příštích minimálně třiceti letech vrcholně nepříznivé.

To naprosto nutně vyvolá mnoho problémům, jaké nejsme připraveni řešit. Především například pokles populace povede k dlouhodobému poklesu domácí poptávky – i když spotřeba na hlavu dejme tomu nadále poroste, demografií daný pokles počtu spotřebitelů bude dynamičtější. Tedy i poptávka bude klesat. Znovu teoreticky by taková situace měla být eliminována zvýšením exportu, protože vyšší produktivita práce by měla vést k lepší konkurenční schopnosti, avšak mezinárodní obchod je citlivý a zranitelný. Svět, o kterém hovoříme, tedy svět, kde Evropa vyřeší svou nízkou porodnost politicky nebo politicky silově, nebude dost možná světem, ve kterém by bylo možné spoléhat na pokračování svobodného zahraničního obchodu. Podobných rizik vidíme v následujících dvaceti, třiceti či padesáti letech celou řadu: jenom namátkou zmiňme otázku daňového systému ve společnosti, kde polovina obyvatel není v produktivním věku, tedy neplatí žádné příjmové daně. Bude tedy třeba zásadně reformovat daňový systém a zajistit zdanění „starých“. Hlavní ekonomické potíže budoucnosti ale ještě prozkoumáme později.

Pokud tedy shrneme tyto úvahy, pak vidíme toto: Snížení počtu tradičních obyvatel Evropy není dáno ekonomickými problémy, ale změnou priorit obyvatel starého kontinentu. Náš pud sebezáchovy prohrál v boji s vlastností, která je zvířatům v principu cizí, totiž s leností. Evropané, uspokojení svou vysokou životní úrovní a nebyvalou možností zábavy či využití, Evropané, kteří opustili svoji tradici rodu a nahradili ji sociálním státem, Evropané, kteří propadli nihilismu, o němž jsou bytostně přesvědčeni, že je nejpříjemnějším a nejelegantnějším způsobem filozofického vyrovnání s faktem vlastní existence, příliš z pohodlně na to, aby trávili svůj čas výchovou budoucí generace a jejím dovedením do okamžiku získání reprodukční schopnosti. Je zábavnější sledovat hrozící zánik než mu čelit tím, že nemalou část svého života budeme věnovat výchově potomků. To, co Evropany donutí k akci, to nebude návrat pudu záchovy rodu a živočišného druhu, ale obava z možnosti ztráty onoho pohodlí, o kterém je zde celou dobu řeč. Pávě to povede ke změnám v politické oblasti a k tomu, že tradiční Evropané znovu pevně uchopí politickou moc ve svých zemích. Výhledově možná, někdy ve vzdálenější budoucnosti několika desetiletí, dospěje tato civilizace dokonce k obecnému a sdílenému poznání nutnosti – se zařatými zuby bude dosaženo znovu alespoň prosté reprodukce. Musíme se ale smířit s tím, že nepůjde o návrat ke starým dobrým tradicím, ale k poznání, že je jednodušší udržovat vlastní populaci než neustále bojovat s „mírovými nájezdníky“ o životní prostor. Dvě děti v rodině prostě budou patřit k dobrému jménu, být příslušníkem společnosti bude znamenat, že se jedinec posta-

rá o její pokračování – jinak bude vydělen. Půjde o opak vlny, která byla zvláště populární na konci minulého a v prvních letech našeho století, kdy bylo módní nebo alespoň zcela přijatelné být sám a prohlašovat, že „nechci přivést děti do tohoto světa“. Ostatně jistý náznak, velmi decentní, ale statisticky zachytitelný, zde již je. Na rozdíl od naprosto tragických devadesátých let minulého století a prvního desetiletí našeho století, se přece jenom úhrnná plodnost alespoň částečně zvyšuje a to jak v zemích s vysokou imigrací, tak ve střední a východní Evropě.

Do doby, než smečka evropských národů pochopí, co je třeba dělat pro vlastní historické přežití, ale bude muset evropská civilizace překonat několik značných ekonomických a politicko ekonomických problémů, které se rýsují již v současnosti a které budou velmi obtížné.

Krachy systémů

Jedním z nich, nesporně nejvíce omílaným a diskutovaným, je hrozící krach důchodových systémů založených na průběžném systému financování. Demografie je zde neúprosná – nemůže fungovat systém, který bude založen na tom, že jeden výdělečně činný bude živit jednoho důchodce, což je stav, ke kterému řada zemí neúprosně směřuje. V tomto poměru je absurdní financovat důchody a to ani zdaleka nemluvíme o takové výši, která bude alespoň velmi vzdáleně kopírovat čistou mzdu. Pokud ale víme, že systém nebudeme moci financovat – a to relativně brzy – pak je nutné ho reformovat. Avšak jakákoliv reforma nutně musí narazit na problém. I když bude vymyšlen naprosto mistrovský a geniální systém, nezabaví to nikdy společnost nutnosti financovat důchody po tu dobu, kdy to bude nutné vzhledem k tomu, že řada lidí si nebude moci včas na důchod našetřit. To je zásadní potíž. Reformu je potřebné zaplatit a platit ji tak dlouho, dokud se nebude financovat sama.

Na to lze namítnout, že v posledních dvaceti letech proběhly poměrně rozsáhlé reformy penzijních systémů prakticky ve všech evropských zemích. Nenechme se ale ukolébat – tyto změny byly povětšinou především parametrické, tedy znamenaly pozdější odchody do důchodu, menší možnost předčasných penzí a podobně, za druhé pak nepočítaly se změnou „demografické pyramidy“. Tradičně taková pyramida vytváří opravdu tvar pyramidy – nejnižší věk je základna a postupně, jak se blížíme k věku nejvyššímu, se stavba zužuje. Nynější a budoucí evropská populace má však spíše tvar pyramidy postavené na špičce. Na to nebyl žádný penzijní systém projektován.

Podobný problém se týká také zdravotních systémů. Evropské standardy jsou velmi vysoké a jsou také velmi nákladné. Přitom ve zdravotní péči absolutně platí, že s vyšším věkem populace rostou náklady. Ve většině současných systémů platí, že zhruba osmdesát procent nákladů je spotřebováno asi dvaceti procenty nejstarších obyvatel (což odpovídá přesně Parretovu pravidlu). Avšak nával v té věkové oblasti, v níž je nyní oněch dvacet procent obyvatel, bude v dalších letech enormní, a jak jsme již poznamenali – například Německu hrozí, že během několika desetiletí bude polovina jeho obyvatel starších 65 let. A to si představme, že tito pětadesátiníci budou žít v průměru do zhruba 83 let. Ekonomicky to

znamená katastrofu daleko větší, než je krach penzijních systémů. Takovou katastrofu, které bude možné zabránit jediným způsobem – totiž dramaticky snížit standard, na který bude mít obyvatelstvo nárok z nynějších pojištných systémů a zavést v podstatě a do značné míry placené zdravotnictví. Samozřejmě je řada zemí, které mají soukromý pojištný nebo připojišťovací systém, který v dané době zajišťuje část financování péče, ale tyto systémy nejsou a nikdy nebudou nastaveny na to, co se v dalších letech stane. Nejsou na to konstruovány z principu – fungují na základě pojištných vzorců, počítají s tradičními pojištnými riziky a běžnou indexací nákladů. Zdravotnictví a věk dožití se však již nějakou dobu vyvíjí jinak, než jak se dalo předpovídat. V současnosti ještě tyto mechanismy fungují, ale v budoucích letech nezbude, než aby i ony snižovaly své standardy, jaké zajišťovaly pojištěncům. Růst nákladů a růst věku bude takový, že se nepodaří sladit oboje do financovatelného systému, alespoň v žádném případě při současném udržení parametrů a standardu péče. Představme si pouze stát, který má třeba 30 milionů obyvatel, z nichž je nyní nad hranicí 64 let 7 milionů, tedy asi čtvrtina. Kapacity zdravotního systému jsou tedy nastaveny na určité množství pacientů určitého typu, kteří zatěžují léčebné mechanismy určitým počtem hodin a celkem spočitatelnými náklady. Co se ale stane, pokud v relativně nedlouhé době deseti let vzroste počet lidí ve skupině 65+ na deset a zanedlouho na 13 milionů, čili skoro na dvojnásobek původního počtu. Lze si představit, jaké kapacitní potíže to vyvolá? Jaké investice by bylo třeba, aby byl udržen stejný standard léčby pro skupinu 65+ v počtu sedm milionů a v počtu 13 milionů? V podstatě to nevíme. A jak budeme tento systém financovat, jestliže počet výdělečně činných poklesne z osmnácti na například třináct milionů osob? Tento případ je samozřejmě teoretický a velmi vyostřený, ale v podstatě vystihuje to, co se demograficky děje v evropských státech.

O obou těchto problémech se celkem dobře ví. Není to nic zásadně nového – pohled na ně je ale podobný, jak pohled na „islamizaci“ Evropy. Odborníci vášnivě diskutují, mainstreamová média a zvláště pak tabloidy s oblibou přinášejí texty o tom, že vše je již ztraceno, ale veřejnost zůstává relativně v klidu. A podobně i politická reprezentace, která se vyčerpala bojem za minulé reformy a jaksi se jí nechce sdělit občanům – voličům, že to zdaleka ještě nebyl konec.

Než se vrátíme k problematice penzí a zdravotní péče, zmíníme ještě alespoň jednu další potíž, kterou v krátké době přinese fakt drastického stárnutí populace v evropských zemích. O té se totiž nehovoří vůbec. Jde o pokles inovační schopnosti daný vysokým věkem populace. V matematice (a také v teoretické fyzice) se s oblibou uvádí přírůstek, že co neobjeví nový génius do nějakých dvaceti nebo pětadvaceti let, to již neobjeví nikdy. V dalších oborech se mluví o třicítce, jako o věku, kde končí schopnost vědce pronikat do nových oblastí. To naznamená, že poté je bezcenný, to v žádném případě – další roky badatel věnuje rozvíjení svých myšlenek, jejich prohlubování a aplikaci. Avšak prvotní průrazná revoluční idea přichází v čase, kdy není mysl zatížena „zkušeností“, kdy je tedy představitost nejčerstvější. Ale počet mladých znamená přece i počet potenciálu objevů – jinými slovy málo mladých značí nízký inovační potenciál společnosti. Podobných problémů bude řešit „stará ekonomika“¹⁶ mnoho.

„Stará ekonomika“

Vstupujeme do období „staré ekonomiky“ – do časů hospodářského systému, který bude vysáván faktem, že lidí v produkčním věku bude málo a lidí v postproduktivním věku většina. Zatím si neumíme příliš představit, co to bude konkrétně znamenat, jaké to přinese změny. Již jsme vyloučili jednoduchou představu, že rozhodující část běžné práce obstarají gagarbeiteri z rozvojových zemí najatí za peníze, za které by takové činnosti „domorodec“ nikdy nedělal. Toto řešení naráží v současnosti na dva problémy – žijeme v tradičním světě, který přistěhovalcům dříve nebo později poskytne volební právo a to se stane pro evropskou populaci nepřijatelným modelem. Buď budou nalezeny mechanismy, jak těmto pracovníkům a obyvatelům ve výkonu jejich volebního práva zabránit – třeba omezením občanstvím nebo dokonce segregací, což obojí naráží na kulturní zvyklosti Evropy – nebo budou vždy po určité době vytlačeni zpět. A to bez ohledu na ekonomické potíže, jaké to přinese. Druhým problémem je, že i jenom sama početní převaha obyvatel „nových“ nad „starými“ (nyní to není ve smyslu věku, ale místa původu) bude znamenat nemalé politické problémy a povede k tomu stejnému – totiž k potřebě omezit počet imigrantů na hladině, která bude pro „tradiční Evropany“ přijatelná.

V jakémkoliv případě přinesou příští desetiletí zhroucení tradičních penzijních systémů a zhroucení zdravotního zabezpečení v současné podobě. V oblasti penzí budou muset jít příští reformy daleko dále, než kam se dostaly ty současné. Především budou muset všechny státy (v některých evropských zemích již takový systém funguje) přejít na mechanismy, kdy stát zaručí ve svém systému pouze jakýsi minimální důchod, tedy například dvacet procent mzdy (nebo ještě méně) v dané době. Veškeré ostatní příjmy budou ponechány na osobní iniciativě jedince. Bude to ale značit pracovat dlouhodobě a soustavně na úsporách, které budou směřovat k zajištění vlastního stáří. Představme si, že dva lidé v některé z evropských zemí potřebují nyní k velmi spokojenému životu 35 tisíc eur ročně. V současnosti by mohli předpokládat, že poměrně značná část jim bude vyplacena z penze a penzijního připojištění, ale v budoucnosti s tím není možné počítat. Minimálně současných 20 tisíc eur na rok je třeba mít v rezervách – a jestli si realisticky řekneme, že tito naši lidé budou v důchodovém věku oba 18 let, přičemž si chtějí udržet svou životní úroveň, pak v nynějších cenách pro své zajištění potřebují našetřit 360 000 eur. A to mluvíme pouze o udržení životní úrovně – vedle toho existuje řada jiných věcí, například fakt, že zdravotní pojištění nebude stačit na tu péči, jaká bude potřebná. To ale znamená další rezervy.

Výsledkem neplození dětí, k němuž jistě přispívá představa pohodlného života, tedy je potřeba trávit tento „ušetřený a pohodlný“ život nikoliv užíváním si volného času, ale soustavnou a urputnou prací spojenou se neustálým šetřením na důchod. No jistě – když nás v něm nebudou život naše děti ani gagarbeiteri, zůstávají k dispozici jenom úspory.

Podobně, jako je ale Evropa nezodpovědná a krátkozraká v otázkách vlastní populace, zjevně zatím nehodlá mnoho podnikat ani ve věci vytváření dostatečných úspor. Naopak sledujeme takový růst zadlužení rodin, jaký je historicky naprosto ojedinělý. V řadě zemí dluží rodiny více, než kolik činí hrubý domácí produkt těchto států. Pochopitelně je zde

i značný majetek rodin, takže v celkovém vyjádření je hodnota osobního jmění občanů kladná, ale i toto tvrzení skrývá řadu potíží [Plummer 2008]. Jenom fakt, že značnou část tohoto majetku představují nemovitosti, je v prostředí, kde hrozí reálný pokles počtu obyvatel, dosti rizikový aspekt věci.

Jinými slovy stojí Evropa před tím, co zde pracovně nazýváme „stará ekonomika“ a co je v podstatě dlouhá řada problémů, jejichž řešení dosud není nalezeno ani teoreticky a se kterými se v praktické rovině žádný hospodářský systém zatím nepotýkal. Desítky let mezi roky 2015 až zhruba 2030 nebo 2040 budou pro Evropu dramatickou zkouškou odolnosti ekonomické, morální i emoční. V té době vyvrcholí populační krize – které již opravdu nelze zabránit.

Svoboda ducha

Podívejme se ještě krátce do minulosti. V deklaraci samostatnosti Spojených států napsali Thomas Jefferson, Benjamin Franklin, John Adams a další toto: *„Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustanovují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládou. Že kdykoliv počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo jí změnit nebo zrušit a ustanovit vládu novou, která by byla založena na takových zásadách a měla svoji pravomoc upravenou takovým způsobem, jak uzná lid za nejvhodnější pro zajištění své bezpečnosti a svého štěstí. Rozvážnost sice přikazuje, aby dlouho ustavené vlády nebyly měněny pro nejasné a prchavé důvody; a souhlasně veškerá zkušenost ukazuje, že lidstvo je mnohem náchylnější ke strádání, dokud je zlo snesitelné, než k narovnání sebe sama zavržením forem, kterým je přivyklé. Jestliže ale dlouhý sled zlořádu a uchvacování, pronásledující trvale týž objekt, se rozvíjí do podoby podřízenosti naprosté despotii, je jejich právem, je jejich povinností, svrhnout takovou vládu a obstarat nové strážce své budoucí bezpečnosti.“*

Tyto věty vedly nepřímou ke smrti Ludvíka XIV a k Francouzské buržoasní revoluci, posílily nadevše osvícenství a můžeme s jistou nadsázkou říci, že právě tyto věty, tyto formulace vzniklé během urputných diskusí o odtržení amerických států od anglické koruny, změnily podobu světa až k tomu, co dnes nazýváme „demografickou sebevraždou“. Když gilotina setnula 21. ledna 1793 francouzského krále, bylo to pokračování děje, který započal již 30. ledna 1649 popravou anglického krále Karla I – lid poznal a přijal jako nespornou pravdu, že panovník z Boží vůle je člověk, stejný člověk, jako jakýkoliv jiný. Lze ho zabít a to dokonce za určitých okolností v podstatě beztrestně. Zrodila se evropská svoboda ducha, lidský pocit všemocnosti. S těmi králi zemřel Bůh jako spojující civilizační princip – zůstal pouze Bůh, předmět víry a uctívání.

Nyní poznáváme, že tato cesta dovedla Evropu do slepé uličky [Huntington 2001]. Osvícenství nám přineslo poznání lidské rovnosti, ceny života, moderní demokracii. Avšak nyní stojíme na prahu dějů, které nám s neodbytnou nezbytností křičí do tváře, že musíme popřít celou cestu od Náměstí Revoluce, kde Ludvík XVI s ledovým klidem přijal revoluční trest smrti. Volnost, rovnost a bratrství jsou principy, které bude nutné v příštích desetiletích zahodit nebo alespoň částečně zahodit, pokud si Evropané chtějí udržet vládu v Evropě. Je již možná poněkud omšelé připomínat mnohé výroky islámských duchovních i arabských politiků, kteří poměrně nepokrytě přiznávají, že co se nepovedlo více než dva tisíce let pomoci zbraní, podaří se za necelé století díky „plodným dělohám islámských žen“. Podobně populární je teze, že „evropská demokracie umožní muslimům přijít a islámské zákony jim umožní zvítězit“. Zvláště levicovní liberálové tyto a podobné věty zlehčují a bagatelizují, ale to dělali vždy v podobných případech. Dříve či později jim přestane většina naslouchat. Strach o ekonomickou nadvládu bude ten hybný moment, který Evropu posune na cestu. Na ní zřejmě poztrácíme některé občanské svobody a vysoce pravděpodobně neudržíme ani životní úroveň a standardy, na které jsme si tak snadno zvykli. Příští „stará“ Evropa bude muset pro to, aby si alespoň udržela možnost přežít v této podobě do doby, kdy bude lépe, popřít více nebo méně principy, na kterých staví svůj humanismus a liberalismus.

Kdosi řekl v reakci na informace o stále se prodlužující průměrné délce dožití, že nám lékaři dávají roky navíc, teď by nám psychologové či psychiatři měli poradit, co s těmi roky máme dělat. Evropa je v trochu podobné situaci. Přežije jako kulturní oblast, velmi pravděpodobně přežije i jako entita s židovsko-křesťanskou tradicí. Otázkou je, nakolik se s následujícími obdobími vyrovná v rovině intelektuální. Pravým úkolem intelektuálů v naší době je proto zkoumat, kolik jsme schopni z naší svobody ducha obětovat a bez jaké její části jsme schopni efektivně přežít tak, aby toto přežití mělo smysl – tedy aby nešlo o přežití s průvodními znaky rovnajícími se následkům lobotomie. Úkolem ekonomů pak je zkoumat, zda bude náš hospodářský svobodný systém schopen přežít období „staré ekonomiky“ a jak si v této době můžeme zachovat svoje kulturní a společenské tradice tváří tvář faktu, že nebude možné udržet současnou životní úroveň. Zároveň chápeme, že demokratické a ekonomické svobody jsou spojené nádoby [Hayek (1944) 1991], které nutně ovlivňují jedna druhou – snížená úroveň demokracie bude znamenat sníženou úroveň hospodářských svobod. A tak dopady hanebné porodnosti tradiční evropské populace znamenají nejen riziko ztráty ekonomické nadvlády na kontinentu, ale také riziko pro samotný svobodný hospodářský systém, který nazýváme obvykle kapitalismem.

- Bartlett, B. 1998 (1994). „Jak nadměrná vláda zničila starobylý Řím“. *Svobodné rozhledy* 5: 4–13.
- Buchanan, P. 2002. *The Death of the West: How Dying Populations and Immigrant Invasions Imperil Our Country and Civilization*. New York: Thomas Dunne Books.
- ČSÚ. 2009. „Česká republika v mezinárodním srovnání“. Český statistický úřad. [online] [cit. 1. 10. 2010]. http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/kapitola/160709za_rok_2009_%28vybrane_udaje%29-2.
- Fallaci, O. 2002. *The Rage and the Pride*. New York: Rizzoli International Publications.
- Hayek, F. A. 1991 (1944). *Cesta k nevolnictví*. Praha: Občanský institut.
- Huntington, S. P. 2001. *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers.
- Landes, D. S. 1999. *The Wealth and Poverty of Nations*. London: W. W. Norton & Company, Inc.
- Plummer, T. 2008. *Prognóza finančních trhů - psychologie úspěšného investování*. Praha: Computer Press.
- Smith, A. 2001 (1776). *Pojednání o původu a podstatě bohatství národů*. Liberální institut.
- Spengler, O. 1991 (1923). *The Decline of the West*. Ed. Arthur Helps and Helmut Werner. New York: Oxford UP.
- Weigel, G. 2006. *Dvojí kulturní válka v Evropě*. Občanský institut. Bulletin OI č. 184. [online]. [cit. 1. 9. 2011]. <http://www.obcinst.cz/cs/Dvoji-kulturni-valka-v-Evrope-c1047/>.

Ing. Luboš Smrčka, CSc. je odborným asistentem katedry podnikové ekonomiky Fakulty podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze. Je autorem monografií Osobní a rodinné finance (svět rodinných financí – jak spořit a rozmnožovat majetek), Rodinný rozpočet a společnost spotřeby (staronový pohled na osobní finance a bohatství) a Rodinné finance. Ekonomická krize a krach optimizmu.

Lze jej kontaktovat na adrese: smrckal@vse.cz

poznámky

- ¹ Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty podnikohospodářské Nová teorie ekonomiky a managementu organizací a jejich adaptační procesy pod evidenčním číslem MSM 6138439905.
- ² Průměr v Evropské unii se pohybuje dlouhodobě dokonce pod 1,5 dítěte na jednu ženu, až poslední roky (2008 a 2009) naznačují nevelký růst tohoto ukazatele.
- ³ Mortal Combat je brutální bojová počítačová hra z konce 20. století, která se stala jedním z nejznámějších a neúspěšnějších herních produktů v dějinách.
- ⁴ Některá stáda jistých druhů v Africe dokonce v případě ohrožení mladé populace ze svého středu „vystrčí“ starší a slabší jedince tak, aby šelmy byly uspokojeny. Je to cynické, avšak velmi pragmatické. U přírodních národů známe případy, kdy starý jedinec dobrovolně odchází od kmene zemřít osamoceně. Nicméně zásada, že z potápějící se lodi nejprve do člunů nastupují ženy a děti, není diametrálně odlišná a má stejný přírodní základ. Jeho sociálním dodatkem je, že poté následují starci a až poté muži v produktivním věku. Bez ohledu na fakt, že tím se pravděpodobnost záchrany celkové snižuje.
- ⁵ Například třicetiletá válka redukovala evropskou populaci o zhruba třicet procent – pochopitelně ve spojení s vlnou nemoci, pravděpodobně především cholery.
- ⁶ To pochopitelně neznamená, že by společnosti založené na náboženských tradicích měly nějaký patologický vztah ke stáří ve smyslu ubíjení starců. Mají však tendenci chápat smrt jako stejně integrální součást života, jako narození. To moderní společnosti nedokážou.
- ⁷ Oblíbená byla především Gruzie.
- ⁸ Pokud jsme zde hovořili o fascinaci vysokým věkem, pak je třeba to chápat správně – tedy jako fenomén kulturní. Rada starších, moudrost starců – to jsou kulturní klíše, která nikdo nezpochybnuje, nebo je alespoň nikdo nezpochybnuje většinou. V ekonomické rovině to má jiný dopad. Řadu povolání je nemožné vykonávat do věku, který nyní považujeme za věk důchodový. Asi málokdo bude fírat do dolů, jezdit kamionem, obsluhovat vysokou pec nebo zedničit na stavbě ve věku 65 let. I v dalších profesích je zaměstnávání lidí ve vyšším věku problematické a nezaměstnanost v těchto kategoriích je vždy vyšší.
- Navíc asi nežijeme daleko od časů, kdy „válka“ mezi starými a mladými propukne naplno a mladší generace budou konfrontovány s reakcí na svoji nechuť platit z rostoucích daní život svých dožívajících předků.
- ⁹ Weigel George: Europe's Two Culture Wars, Commentary, Vol. 121, No. 5, May 2006, s. 29 – 36, zde citováno z českého překladu Michaely Freiové.
- ¹⁰ Allan Bloom (1930 – 1992), americký filosof.
- ¹¹ Reconquista, tedy znovudobytí Pyrenejského poloostrova křesťany, trvala déle, než doba, která uplynula od jejího konce. Počala v roce 718 nebo 722, skončila dobytím Granady v roce 1492.
- ¹² Bombové útoky v Madridu, na lidmi zaplněných nádražích explodovalo během krátké doby celkem deset silných nálož, které zabily zhruba 200 lidí a zranily asi dva tisíce dalších.
- ¹³ Samozřejmě jde o nadsázku, pouze hlupák nebo naprostý technokrat považuje filosofii za zbytečnou jenom proto, že nenese přímý a okamžitý užitek, ale to je jiná diskuse.
- ¹⁴ Bartlett Bruce: „Jak nadměrná vláda zničila starobylý Řím“, Svobodné rozhledy, číslo 5, 1998, překlad Petr Plecítý, originál The Cato Journal, Vol. 14, no. 2, 1994. Toto téma si zaslouží poněkud preciznější vysvětlení. Rok 476, který je historiky považován za konec Západořímské říše, představuje pouze epizodu v reálném umírání císařství. Tehdy germánský vojevůdce Odoaker, velitel císařské gardy, sesadil z trůnu posledního císaře - Romula Augustula, který o vládu nesporně příliš nestál, když byl jmenován císařem, bylo mu pravděpodobně šest let, v době sesazení pak sedm nebo osm let. Navíc posledním císařem uznaným Východořímskou říší byl Julius Nepos, který byl otcem Romula Augustula Orestem zbaven trůnu a vyhnán z Říma již roku 470. Nicméně reálný vliv Germánů vznikl dávno předtím a nebyl dán jenom jejich vojenskou silou, ale také faktem, že prostě a jednoduše zalidnili řadu provincií a protože to bylo poměrně výhodné, uznávali formálně západořímského císaře za svého vládce. Fakticky ale ztrácel císař jakoukoliv vnitřní moc dlouho a v pátém století již většina dějů probíhala naprosto mimo císařovu vůli. Pokud se říše ještě zmožila na nějaký vojenský čin, pak to byla obrana proti vnějšímu nepříteli. Tak porazila říše roku 451 na Katalaunských polích Huny, což bylo v zájmu jak Římanů, tak Germánů, Vizigótů, Vandalů i mnoha dalších národů a kmenů. Samotný Řím pravděpodobně nezaznamenal změnu mezi

Romulem Augustulem a Oedoakerem jako nějaký zlom, nicméně tím byla ukončena vláda všech předchozích dynastií. Současníci nevnímali Římskou říši jako dva státy – západní a východní – pro ně šlo o stát jeden, ale se dvěma císaři. Samotný úpadek Říma jako města, které mělo ještě na počátku 4. století asi milion obyvatel, se v žádném případě nepostaral rok 476, ale spíše pozdější obléhání města, zničení aquaduktů a také nemoci a mor. Tak či onak bylo převzetí vlády silnějšími germánskými vůdci v daném okamžiku spíše stabilizujícím prvkem a obyvatelstvo města ho nevnímalo jako porobení, to z něj vytvořila až pozdější doba.

¹⁵Tyto země, ke kterým katolická církev s nadějí vzhlíží jako ke svým baštám, nemají porodnost o nic vyšší než nejateističtější státy Evropy, dokonce v některých případech ještě nižší – zdá se, že sice katoličtí myslitelé zvláště usilovně zkoumají nebezpečí islamizace našeho kontinentu, ale jejich nejvěrnější ovečky bojkotují boj za zachování populace – v Polsku, Španělsku i Portugalsku je úhrnná plodnost 1,4 dítěte na ženu v produktivním věku, v Itálii dokonce 1,3.

¹⁶Pojem „stará ekonomika“ používám záměrně v kontradikeci k pojmu „nová ekonomika“ jako příkladu hospodářského systému, který je - při značném zjednodušení - založen na vzdělání, vysoké míře flexibility a na soustavné inovaci.